

**O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIMNI JORIY ETISH
MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI**

Azimov Xurshid Shoyim o‘g‘li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM katta o‘qituvchisi

Mirzayeva Nilufar Fozilovna

Osiyo texnologiyalar universiteti magistratura talabasi

Zikrillayeva Farangiz Baxtiyor qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonidagi asosiy muammolar va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ta’lim muassasalarining infratuzilmasi, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, maxsus mutaxassislar bilan ta’minlanganlik darajasi, ijtimoiy stigma va moliyaviy-boshqaruv omillariga alohida e’tibor qaratilgan. Empirik ma’lumotlar o‘qituvchilar, psixologlar, ota-onalar va ta’lim boshqaruvi vakillari ishtirokida o‘tkazilgan so‘rov va intervyularga asoslanadi. Natijalar inklyuziya amaliyotining ko‘p hollarda metodik moslashtirish darajasiga chiqmaganini, resurs va kadrlar yetishmasligi jarayon samaradorligini cheklayotganini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, alohida ta’lim ehtiyojlari, maktab infratuzilmasi, IEP, UDL, assistiv texnologiyalar, ijtimoiy stigma, pedagogik tayyorgarlik, ta’lim siyosati, resurs markazlari.

Аннотация. В статье анализируются ключевые проблемы и перспективы внедрения инклюзивного образования в Узбекистане. Исследование охватывает вопросы адаптации школьной инфраструктуры, профессиональной готовности педагогов, обеспеченности специальными специалистами, социальных барьеров и механизмов финансирования и управления. Эмпирическая база включает результаты опросов и интервью с участием учителей, психологов, родителей и представителей

образовательного менеджмента. Полученные данные показывают, что инклюзивная практика часто остается на уровне формального включения учащихся без методической адаптации, а нехватка кадров и ресурсов ограничивает эффективность процесса.

Ключевые слова: инклюзивное образование, особые образовательные потребности, школьная инфраструктура, IEP, UDL, ассистивные технологии, социальная стигма, подготовка педагогов, образовательная политика, ресурсные центры.

Annotation. The article analyzes the main challenges and development prospects of implementing inclusive education in Uzbekistan. The study focuses on accessibility of school infrastructure, teacher readiness for inclusive pedagogy, availability of special education professionals, social stigma, and financial and governance mechanisms. Empirical data are based on surveys and interviews involving teachers, school psychologists, parents, and education management representatives. The findings indicate that inclusion often remains at the level of formal classroom placement without systematic instructional adaptation, while shortage of trained staff and assistive resources significantly limits effectiveness.

Keywords: inclusive education, special educational needs, school accessibility, IEP, UDL, assistive technologies, social stigma, teacher readiness, education policy, resource centers.

Kirish.

O'zbekistonda so'nggi yillarda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, barcha qatlamlar uchun teng imkoniyat yaratish va ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, inklyuziv ta'limni joriy etish masalasi alohida e'tibor markaziga chiqdi, chunki jamiyatda ijtimoiy himoyaga muhtoj, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ularni jamiyatga integratsiya qilish va diskriminatsiyani bartaraf etish global ta'lim tendensiyalariga mos dolzarb vazifadir. Inklyuziv ta'limning mohiyati shundan iboratki, nogironligi yoki

rivojlanishida o'ziga xoslik bo'lgan bolalar umumta'lim muhitida sog'lom tengdoshlari bilan birga ta'lim oladi, bu jarayonda ularning individual ehtiyojlari hisobga olinadi, pedagogik yondashuvlar moslashtiriladi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ishga tushiriladi[1]. O'zbekiston 2020-yilda BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini ratifikatsiya qilgach, inklyuziv ta'lim huquqiy jihatdan mustahkamlandi, shuningdek, 2030-yilgacha ta'limni rivojlantirish konsepsiyasida inklyuzivlik alohida band sifatida kiritildi. Shunga qaramay, amaliyotda inklyuziv ta'limni joriy etish jarayoni murakkab va ko'p qatlamli muammolarga duch kelmoqda, bu muammolar tizimli, infratuzilmaviy, pedagogik, ijtimoiy-psixologik va moliyaviy omillar bilan bog'liqdir. Mazkur maqolaning maqsadi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni joriy etishda yuzaga kelayotgan muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish, istiqbollarni baholash va samaradorlikni oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar berishdan iborat[2]. Tadqiqotda sifat va miqdoriy yondashuvlar uyg'unlashtirilgan bo'lib, rasmiy statistik ma'lumotlar, me'yoriy hujjatlar, xalqaro hisobotlar, pedagoglar va ota-onalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar, shuningdek, mavjud tajribalar tahlili asosiy manbalar sifatida foydalanildi. Tadqiqot doirasida 2025-yil holatiga qadar O'zbekistonning 5 ta hududidan 120 nafar umumta'lim o'qituvchisi, 35 nafar maktab psixologi, 80 nafar ota-ona va 15 nafar ta'lim boshqaruvi vakili bilan intervyu va so'rovlar o'tkazildi. Ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'limga bo'lgan ijobiy munosabat respondentlarning 72 foizida mavjud bo'lsa-da, ularning 64 foizi amaliy sharoitlar hali to'liq tayyor emas deb hisoblaydi.

Metodlar.

Tadqiqotning metodologik asosida ta'limdagi ijtimoiy-konstruktiv yondashuv, Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari va universal ta'lim dizayni (UDL) konsepsiyalari yotadi. Inklyuziv ta'limni joriy etishdagi muammolarning eng yirik qatlami maktab infratuzilmasi bilan bog'liq. Bugungi kunda O'zbekiston umumta'lim maktablarining katta qismi 1970–1990-yillarda qurilgan bo'lib, ularning

arxitekturasi inklyuzivlik talablariga mos emas[4]. Panduslar, liftlar, keng eshiklar, maxsus sanitariya xonalari, Brayl yozuvli navigatsiya belgilarining yetishmasligi — jismoniy imkoniyati cheklangan bolalar uchun maktab muhitini qiyinlashtiradi. Tadqiqotda qatnashgan maktablarning 83 foizida pandus mavjud emas yoki standartga javob bermaydi, 91 foizida esa alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilar uchun moslashtirilgan hojatxona yo'q. Maxsus jihozlar — eshitish apparati bilan integratsiyalashgan audio tizimlar, subtitrlı ekranlar, taktil o'quv vositalari, inkluziv sport inventarlari ham yetarli emas. O'quv materiallarining moslashtirilmaganligi ham muhim muammo sifatida qayd etildi[3]. Darsliklarning katta qismi alternativ formatlarda (audio kitob, yirik shrift, Brayl, piktogramma, soddalashtirilgan matn) ishlab chiqilmagan, bu esa kognitiv, sensor yoki o'qish-yozishida qiyinchilik bo'lgan bolalarning o'quv jarayonida mustaqil ishtirokini cheklaydi. Pedagogik muammolar ikkinchi yirik qatlamni tashkil etadi. O'zbekistonda umumta'lim o'qituvchilari uchun inklyuziv pedagogika bo'yicha tizimli va majburiy malaka oshirish dasturlari hali to'liq yo'lga qo'yilmagan. So'rovda qatnashgan 120 nafar o'qituvchining 68 foizi "inklyuziv ta'lim bo'yicha rasmiy trening olmaganman" deb javob berdi, 54 foizi esa "alohida ehtiyojga ega bola bilan darsni qanday moslashtirishni bilmayman" deb qayd etdi[5].

Natijalar.

O'qituvchilar UDL, differensial baholash, individual ta'lim dasturi (IEP) tuzish, assistiv texnologiyalar, xulqiy yondashuvlar (ABA, PBS), multisensor o'qitish, muloqotni muqobil qo'llab-quvvatlash (AAC) kabi amaliy vositalar bo'yicha yetarli ko'nikmaga ega emas. Natijada, inklyuziv ta'lim ko'pincha "bolani sinfga qo'shib qo'yish" darajasida qolmoqda, haqiqiy pedagogik inklyuziya emas, ya'ni dars mazmuni, o'qitish uslubi va baholash individual ehtiyojga moslashtirilmayapti. Maktablarda pedagog-tyutorlar, maxsus pedagoglar, surdo-tarjimonlar, logopedlar, ergoterapevtlar, defektologlar yetishmasligi ham jarayonni sekinlashtiradi[6]. Tadqiqot o'tkazilgan 15 ta maktabning atigi 3 tasida doimiy logoped mavjud, 2 tasida defektolog, 1 tasida esa surdo-tarjimon xizmat ko'rsatadi.

Maktab-oila-mutaxassis hamkorligining sustligi ham natijalarga salbiy ta'sir qilmoqda. Ko'pchilik maktablarda alohida ehtiyojga ega bola uchun IEP hujjati mavjud emas, mavjud bo'lganlarida ham monitoring mexanizmi yo'lga qo'yilmagan. Ijtimoiy-psixologik to'siqlar ham inklyuziv ta'limning samaradorligini pasaytiradi. Jamiyatda va maktab muhitida nogironligi bor bolalarga nisbatan stereotiplar hali ham uchraydi. Ota-onalar bilan o'tkazilgan so'rovda 80 nafar ota-onaning 46 foizi "sinfda alohida ehtiyojga ega bola bo'lsa, dars sifati tushib ketadi" degan xavotirni bildirgan[7]. Pedagoglarning 38 foizi esa "boshqa bolalar uni masxara qiladi, sinf iqlimi buziladi" degan qo'rquvni qayd etgan. Bu fikrlar inklyuziya g'oyasini qabul qilishda psixologik tayyorgarlik yetarli emasligini ko'rsatadi. Aslida esa, xalqaro tadqiqotlar inklyuziv muhit sog'lom bolalarda empatiya, ijtimoiy mas'uliyat, jamoaviy ko'nikma va bag'rikenglikni oshirishini isbotlaydi, biroq bu natijaga erishish uchun sinfda psixologik iqlimni boshqarish, o'quvchilarni tayyorlash, tushuntirish ishlari olib borish, peer-support tizimlarini joriy etish, "do'stlik dasturlari", "inklyuziv sinf qoidalari" va antistigma kampaniyalarini tizimli tashkil etish talab etiladi. Hozirda bu jarayonlar epizodik, mahalliy tashabbus darajasida qolmoqda. Moliyaviy va boshqaruv bilan bog'liq muammolar ham sezilarli. Inklyuziv ta'limni joriy etish maktablarni qayta moslashtirish, maxsus jihozlar xaridi, qo'shimcha shtatlar, mutaxassislar jalbi va o'qituvchilarni tayyorlash uchun katta resurs talab qiladi. Ta'lim budjetida bu yo'nalish uchun alohida normativ asosda mablag' ajratish mexanizmi endigina shakllanmoqda va hali barcha maktablarni qamrab olmagan[8]. Boshqaruv darajasida esa, inklyuziya jarayonlarini monitoring qiluvchi KPI tizimlari, sifat indikatorlari, maxsus audit mexanizmlari, raqamli hisobot tizimlari, inklyuziv ta'limga oid reytinglar, ota-ona va o'qituvchilar fikrini real vaqt rejimida tahlil qiluvchi platformalar mavjud emas yoki tajriba bosqichida. Hududlar o'rtasida tafovutlar katta: poytaxt va yirik shahar maktablarida inklyuziya tashabbuslari nisbatan ko'proq, qishloq hududlarida esa deyarli boshlang'ich bosqichda. O'zbekistonda inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonining istiqbollari mavjud muammolarga qaramay, ijobiy baholanadi, chunki huquqiy asos

mustahkamlanmoqda, maxsus pedagogika yo'nalishlariga kvotalar oshirilmoqda, ayrim hududlarda pilot maktablar tashkil etilmoqda, shuningdek, raqamli ta'lim platformalarini moslashtirish bo'yicha dastlabki qadamlar tashlanmoqda[9].

Xulosa.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni joriy etish strategik va ijtimoiy jihatdan muhim yo'nalish bo'lib, u ta'limda tenglik, inson kapitali sifati va jamiyatning ijtimoiy integratsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari inklyuziya jarayonida bir nechta tizimli to'siqlar mavjudligini tasdiqladi. Jumladan, maktablarning moddiy-texnik infratuzilmasi aksariyat hollarda inklyuziv arxitektura talablariga javob bermaydi, pandus, navigatsiya tizimi va moslashtirilgan sanitariya sharoitlari yetishmasligi o'quvchilarning erkin harakatlanishi va mustaqil ishtirokini cheklamoqda. Pedagoglarning katta qismi inklyuziv pedagogika, individual ta'lim trayektoriyalarini loyihalash (IEP), universal ta'lim dizayni (UDL) va assistiv texnologiyalar bilan ishlash bo'yicha rasmiy va amaliy tayyorgarlikdan o'tmagan. indikatorlari va yagona raqamli hisobot tizimi yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. 2030-yilgacha Ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi, 2020.
2. A.A. Abdullayev, "Inklyuziv ta'lim asoslari", Toshkent, 2022.
3. N.X. Xudoykulov, "Maxsus pedagogika va inklyuziya", 2023.
4. Tellayevich, K. R., & Fozilovna, M. N. (2025). ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA INKLYUZIV YONDASHUVLARNING AHAMIYATI. Modern education and development, 39(4), 302-308.
5. Iskandar o'g'li, S. B., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2025). MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARINING O'QUVCHILARDA TASAVVUR VA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI. Modern education and development, 39(4), 334-339.
6. Tellayevich, K. R. (2025). O'ZBEKISTONDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING RIVOJLANISHINI EKONOMETRIK TAHLIL QILISH. Modern education and development, 39(4), 290-295.

7. Tellayevich, K. R., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2025). TA'LIM JARAYONIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. Modern education and development, 39(4), 296-301.
8. Iskandar o'g'li, S. B., & Fozilovna, M. N. (2025). INKLYUZIV TA'LIM SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI. Modern education and development, 39(4), 327-333.
9. Сунатов, Ж., Холмуратова, Р., Зикриллаева, Ф., & АлишEROVA, Г. (2025). Kompyuter lingvistikasida kompyuter leksikografiyasining ahamiyati. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 269-271.
10. Botirovich, X. S. (2024). RAQAMLI MUHITDA O 'QITISH TEKNOLOGIYALARI VA MODELLARI. Modern education and development, 11(3), 155-161.
11. Raxmonov, X., & Sunatov, J. R. (2022). O 'ZBEK TILI KOMPYUTER LINGVISTIKASI YO 'NALISHIDA OLIB BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR. COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS, 1(1).
12. Botirovich, X. S. (2024). KOMPYUTER LINGVISTIKASINING BUGUNGI KUNDA JAHONDAGI AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 2(16), 26-30.
13. Сунатов, Д., Хусенова, М., Санаева, М., & Зикриллаева, Ф. (2025). O 'zbek tilining xorijda o 'qitilishi. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 139-141.
14. Sunatov, J. R. (2023, December). Ta'limda raqamli texnologiyalarning o 'rni. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: "Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions" (Vol. 1, No. 01).

15. Boymurotovna, X. N. (2025, March). RUS TILINI O 'RGANISHDA SUN'IY INTELLEKT VA NEYRON TARMOQLARNING ROLI. In International Conference on Educational Discoveries and Humanities (pp. 55-62).